

B İ L İ M S E L   A R A Ş T I R M A   Y A Y I N L A R I

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI 12

İSLAM TARİHİ

2

Editörler

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ

Yazarlar

Prof. Dr. Âdem APAK

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Prof. Dr. Cahit KÜLEKÇİ

Prof. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU

Prof. Dr. İsmail Hakkı GÖKSOY

Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ

Prof. Dr. Adnan ADIGÜZEL

Prof. Dr. Ali AKSU

Prof. Dr. Fatih Yahya AYZ

Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK

Prof. Dr. Osman ÇETİN

Doç. Dr. Tahsin KOÇYİĞİT

Proje Editörü: Prof. Dr. Murat DEMİRKOL

Kapak ve Mizanpaj

FCR

Baskı ve Cilt

NY Matbaacılık Yayıncılık Kağıtçılık Tic. ve San. Ltd. Şti.

Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 533 591 56 17 (Sertifika No: 50732)

3. Baskı: Ekim 2021 (1.000 adet)

ISBN: 978-605-82283-8-2

FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA

Tel: (0 312) 310 08 60 - E-mail: fcr@fcr.com.tr

© **FCR** Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti. (Sertifika no: 13178)

Bu kitaptaki yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarına aittir.

B
BİLAY

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI

www.bilay.net

fcr@fcr.com.tr

Editörler
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN
Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ

İSLAM TARİHİ 2

B
BİLAY

LİSANS

ÖN SÖZ.....	11
-------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM'IN DOĞUŞU VE YAYILIŞI / Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN	17
--	----

1. Dönem ve Coğrafya	20
2. Medeniyetler Kavşağı	23
3. Medeniyetlerle İlişkiler	23
4. Toplumsal Yapı.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM'IN YAYILIŞ SEBEPLERİ / Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ	29
--	----

1. İslam ve Savaş	31
2. İlk Dönem	34
3. Siyasi Gerekçeler.....	34
4. Ekonomik Gerekçeler.....	38
5. Dinî Gerekçeler	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARABİSTAN / Prof. Dr. Âdem APAK.....	47
--------------------------------------	----

1. İslam Döneminde Arabistan.....	49
2. Güney Arabistan Devletleri.....	55
2.1. Ziyadiler.....	55
2.2. Necahiler	56
2.3. Resuliler	57
2.4. Tahiriler	59
3. Dinî Nitelikli Oluşumlar	61
3.1. Karmatiler	61
3.2. İbâziler	63
3.3. Zeydiler.....	64
4. Osmanlı Hâkimiyeti.....	67
5. Suudi-Vehhabi Hareketi.....	68

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞAM VE EL-CEZİRE / Doç. Dr. Tahsin KOÇYİĞİT.....	73
1. Hamdaniler	75
1.1. Musul Hamdanileri	76
1.2. Halep Hamdanileri	77
2. Mervaniler (983-1085).....	79
2.1. Mümeħhidüdevle (997-1010)	80
2.2. Nasruddevle Ahmed (1010-1060).....	80
2.3. Nizameddin Nasr (1061-1072)	81
2.4. Nâsıruddevle Mansur (1080-1085).....	81
3. Ukayliler (990-1096)	82
3.1. Karvaş.....	82
3.2. Kureyş b. Bedran	82
3.3. Müslim	83
4. Mirdasiler (1024-1080)	84
4.1. Simal	84
4.2. Mahmud	85
4.3. Sabık	85
5. Tuğtekinliler (1104-1154)	85
5.1. Tuğtekin.....	86
5.2. Böri.....	87
5.3. İsmail	87
5.4. Mahmud	87
5.5. Abak	88
6. Zengiler (1127-1233)	89
6.1. İmadüddin Zengi	89
6.2. Musul Kolu	90
6.3. Halep Kolu	93
7. Eyyubiler (1171-1462)	95
8. Haçlı Seferleri	97
8.1. Belli Başlı Haçlı Seferleri	99
8.2. Haçlılar Tarafından Doğu'da Kurulan Devletler	110

BEŞİNCİ BÖLÜM

İRAK VE İRAN / Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ	115
1. Bölgenin Fethi.....	117
2. Bölgede Kurulan Devletler.....	120
2.1. Tahiriler (821-873).....	120
2.2. Saffariler (861-1003)	121
2.3. Zeydiler (865-928)	121
2.4. Ziyariler (928-1090)	122

2.5. Büveyhiler (945-1055)	122
2.6. Begtekinliler (1131-1232)	125
2.7. Salgurlular (1148-1286)	126
2.8. İlhanlılar (1256-1353).....	126
2.9. Muzafferiler (1318-1393)	127
2.10. Celayirliler (1340-1431).....	128
2.11. Akkoyunlular (1340-1514)	128
2.12. Karakoyunlular (1351-1469).....	129
2.13. Safeviler (1501-1736).....	129

ALTINCI BÖLÜM

MAVERAÜNNEHR / Prof. Dr. Cahit KÜLEKÇİ.....133

1. Talas Savaşı	135
2. İd-İl Bulgar Devleti	137
3. Karahanlılar	139
4. Samaniler	141
5. Harizmşahlar	143
6. Timurlu Devleti.....	147

YEDİNCİ BÖLÜM

SELÇUKLULAR / Prof. Dr. Cahit KÜLEKÇİ 153

1. Oğuz Göçleri.....	155
2. Büyük Selçuklular.....	157
2.1. Kuruluş: Tuğrul Bey (1038-1063).....	157
2.2. Anadolu'nun Fethi: Alp Arslan (1063-1072).....	159
2.3. İmparatorluk: Melik Şah (1072-1092).....	160
2.4. Gerileme ve Çöküş (1097-1057).....	161
3. Suriye Selçukluları (1077-1128).....	162
4. Irak Selçukluları (1117-1194).....	164
5. Kirman Selçukluları (1048-1187).....	165
6. Anadolu (Türkiye) Selçukluları (1075-1318).....	167
6.1. Süleyman Şah (1072-1092).....	167
6.2. Kılıç Arslan (1092-1107)	168
6.3. Fetret ve Şahin Şah (1107-1116)	170
6.4. Mesud (1116-1155)	170
6.5. Yükseliş (1155-1237).....	171
6.6. Gerileme ve Çöküş (1237-1318).....	175

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KAFKASYA / Doç. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU 179

1. Coğrafya.....	181
------------------	-----

2. Bizans-Sasani-Hazar Mücadelesi.....	182
3. Kafkasya'da İslam.....	184
3.1. Dört Halife.....	184
3.2. Emeviler.....	185
3.3. Abbasiler.....	188
3.4. Selçuklular.....	191
3.5. İldenizliler (1148-1225).....	196
4. Moğol Hâkimiyeti	198
4.1. Altınorda	199
4.2. Timurlu.....	200

DOKUZUNCU BÖLÜM

HİNDİSTAN / Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK	207
1. Akhunlar/Eftalitler (420-562).....	211
2. İslamiyet'in Girişi.....	212
3. Müslüman Devletler	212
3.1. Gazneliler (955-1187).....	213
3.2. Gurlular (1000-1215).....	218
3.3. Delhi Sultanlığı (1206-1526).....	221
3.4. Keşmir Sultanları (1338-1586).....	224
3.5. Gucerat Sultanları (1407-1572).....	225
3.6. Cavnpur/Şarki Sultanları (1394-1479).....	227
3.7. Malva Sultanları (1392?-1562).....	228
3.8. Behmeniler/Dekkan Sultanlığı (1347-1527).....	229
3.9. Bengal Sultanlığı (1270-1578).....	230
3.10. Farukiler/Handeş Sultanlığı (1370-1601).....	232
3.11. Babürlüler (1526-1858).....	233
3.12. Milli Afgan Devleti (1947-1978).....	239
3.13. İngiliz Hâkimiyeti-Hindistan ve Pakistan Devletleri.....	241
4. Hindistan'da İslam Kültür ve Medeniyeti	243
4.1. Dilden Kültüre.....	244
4.2. İlmî ve Kültürel Faaliyetler.....	246

ONUNCU BÖLÜM

MISIR / Prof. Dr. Fatih Yahya AYAZ	253
1. Fetih Sonrası (642-661).....	257
2. Emeviler (661-750).....	259
3. Abbasiler (750-868).....	261
3.1. Tolunoğulları Dönemi (868-905).....	263
3.2. İhşidiler Dönemi (935-969).....	266
3.3. Fatimiler Dönemi (969-1171).....	268

3.4. Eyyubiler (1171-1250).....	271
4. Memlukler Dönemi (1250-1517).....	275
5. Osmanlı Hâkimiyetinde Mısır (1517-1841).....	280

ONBİRİNCİ BÖLÜM

KUZEY VE ORTA AFRİKA / Prof. Dr. Adnan ADIGÜZEL 285

1. Fetih ve İslamlaşma	287
2. Mağrib	289
2.1. Harici Devletler.....	289
2.2. İdrisiler Devleti (789-985).....	291
2.3. Sünni Devletler.....	292
3. Orta Afrika.....	302
3.1. Gana (Gâne) İmparatorluğu	302
3.2. Mali Sultanlığı	302
3.3. Songay İmparatorluğu.....	303
4. Osmanlı Hâkimiyeti.....	304

ONİKİNCİ BÖLÜM

ANADOLU BEYLİKLERİ / Prof. Dr. Osman ÇETİN 307

1. Selçuklular Devrinde Anadolu Beylikleri	309
1.1. Ahlâşahlar (1100-1207)	309
1.2. Artuklular (1102-1409).....	310
1.3. Danişmendliler (1080-1174)	312
1.4. Dilmaçoğulları (1083-1394)	314
1.5. Mengüçkिलiler (1080-1277).....	314
1.6. Saltuklular (1071-1202)	316
1.7. Diğer Beylikler	317
2. Osmanlılar Devrinde Anadolu Beylikleri	320
2.1. Aydınogulları (1308-1426).....	320
2.2. Candarogulları/İsfendiyarogulları (1038?-1461)	321
2.3. Dulkadirogulları (1337-1522).....	322
2.4. Eretnaogulları (1327-1381)	323
2.5. Germiyanogulları (1300-1429).....	324
2.6. Hamidoğulları (1291-1423)	325
2.7. Karamanoğulları (1256-1468).....	326
2.8. Karesioğulları (1282?-1345)	328
2.9. Menteşeoğulları (1282-1424).....	329
2.10. Ramazanoğulları (1352-1608).....	330
2.11. Saruhanoğulları (1310?-1426).....	331
2.12. Diğer Beylikler.....	332

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLILAR VE BALKANLAR / Prof. Dr. Ali AKSU	337
1. Osmanlılar	339
1.1. Siyasi Tarihi	339
1.1.1. Klasik Dönem (1300-1774)	339
1.1.2. Yakın Dönemler (1774-1922)	344
1.2. Medeniyet Tarihi	347
2. Balkanlar	356
2.1. Siyasi Tarih	356
2.2. İslam'ın Yayılışı	358

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNEYDOĞU ASYA / Prof. Dr. İsmail Hakkı GÖKSOY	361
1. İslamiyet'in Yayılışı	364
1.1. Müslüman Tüccarlar	364
1.2. İlk Müslüman Koloniler	365
1.3. İslamlaşma Süreci	367
2. Müslüman Sultanlıklar	371
2.1. Samudra-Pasai (1263-1521)	371
2.2. Malaka (1400-1511)	373
2.3. Demak, Bentem ve Mataram	376
2.4. Açe (1514-1903)	380
2.5. Diğer Sultanlıklar	383
3. Sömürgecilik Faaliyetleri	385
3.1. Portekizliler ve İspanyollar	385
3.2. Hollandalılar	387
3.3. İngilizler	391
4. Endonezya ve Malezya	393
4.1. Endonezya	393
4.2. Malezya	399
4.3. Endonezya'da Dinî Hayat	401
4.4. Malezya'da Dinî Hayat	406
4.5. Müslüman Azınlıklar	409

KAYNAKÇA	417
DİZİN	441

ÖN SÖZ

İslam Tarihi, 14 asrı aşkın bir zamanda oldukça geniş bir coğrafyaya hâkim olmuş, dünyanın en önemli medeniyetlerinden birisini kurmuş olan muhtelif milletlerin tarihi olarak oldukça zengindir. İslam medeniyetinin ana kurucu unsuru Müslüman milletler olmakla birlikte Müslümanların hâkim oldukları ya da ilişkili buldukları coğrafyalarda yaşayan diğer dinlere ve medeniyetlere mensup milletler de İslam medeniyetini besleyen ve ondan beslenen unsurlardır.

Emeviler, Abbasiler, Endülüs, Selçuklular, Osmanlılar gibi onlarca önemli ve etkili devletler kuran Müslümanların hâkim oldukları coğrafyalarda çoğu zaman nüfusun yarısına yakını gayrimüslimlerden oluşmuştur. Bazı bölgelerde Müslümanların sayısı gayrimüslimlerden çok daha azdır. Zira Müslümanlar, diğer dinlere mensup insanları zimmet ehli olarak kabul etmiş ve kendilerine güvenlik sağlamak için azami gayret göstermişlerdir. Bu yönüyle İslam medeniyeti birçok farklı milletin inşa ettiği, İslam dışındaki dinlerin ve medeniyetlerin katkıda buldukları bir medeniyet hüviyeti taşımaktadır. Bu medeniyetinin ana unsuru olan İslam, hikmeti müminin yitik malı olarak görür ve onun bulunduğu yerden alınmasını tavsiye eder.

İslam tarihini incelediğimizde son dönemlerde insanların aidiyetleriyle ilgili kuşkular uyandırmak kastıyla ortaya çıktığını düşündüğümüz “İslam’ın baskıyla ve kılıç zoruyla yayıldığı” iddiası temelsiz olup İslam dini ilke olarak insanların dinî tercihlerine müdahale etmeyi gayrimeşru görür. Bu hususta istisnai bir kaç örnek varsa bunları genel tutum olarak zikretmek doğru değildir.

İslam’ın yayılmasını sağlayan birkaç önemli etken arasında siyasi hâkimiyete eşlik edecek şekilde İslam’ı tebliğ gayreti ve İslam’ın etkileyici ahlak ve muamelata ilişkin geleneği zikredilmelidir. Nitekim büyük fotoğrafa baktığımızda İslam’ın dünyanın geniş bir coğrafyasına, özellikle tebliğ gayreti ve Müslümanların etkileyici tavırlarıyla yayıldığı görülecektir. Bu yayılma sürecinde aynı zamanda farklı dinlere mensup aynı

milletin bireylerinin Müslümanlarla birlikte yaşamaya devam ettikleri de bir gerçektir. Örneğin Türkler arasında İslam'ın yayılma süreci birkaç asır devam etmiş; Müslüman olan Türklerin yanında başka dinlere mensup Türklerin de varlıklarını devam ettirdikleri bilinmektedir. Bu süreç doğal bir etkileşim süreci olarak devam etmiştir.

İslam dünyasında büyük etkiler bırakan Moğol ve Haçlı saldırılarına ve son iki asırdır derinleşen krize rağmen İslam hâlâ dünyada en fazla müntesibi olan ikinci dindir. İstatistikî veriler, yakın zamanda İslam'ın dünyada en fazla bağlısı olan din olacağını göstermektedir. Buna rağmen Müslümanların ekonomik kaynakları büyük ölçüde sömürüye maruz kalmakta, Müslümanlar arasındaki tali farklılıklar derinleşen sorunlara dönüşmektedir. Bu krizin devamında dış dinamiklerin yanı sıra İslam dünyasının iç sorunlarının da önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtmek gerekir. Yönetimde istişareyi, görevlendirmede liyakati, hükümlanlıkta adaleti, ekonomide sosyal adaleti kurumsallaştırmayan Müslümanların sahip oldukları potansiyeli kullanmaları mümkün değildir.

Elbette İslam dünyasının bugünkü durumunu ve dinamiklerini sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmek için geçmişini hamasetten uzak, ilmi veriler çerçevesinde öğrenmek, anlamak ve kritik etmek önemlidir. Ancak ülkemizde İslam dünyasının geçmişine ilişkin ihata edici bir tasvir yapmamıza imkân verecek çalışmalar fazla değildir. Bu alanda telif edilmiş kitapların bir kısmı oldukça geniştir ve istifade edilmesi için epey mesai harcanması gerekir. Öte yandan daha çok Türk-İslam tarihiyle ilgili bazı çalışmalar mevcut olup Türklerin yaşadıkları bölgelerin dışında kalan coğrafyalar hakkında bilgi veren çalışmalar son derece azdır.

Bu çalışmada ise İslam'ın yayılışı ve modern dönem öncesi İslam dünyasının geleneksel yapısı dikkate alınarak ulusları esas alan bir tasnif yerine Müslüman coğrafyasını esas alan bir tasnif tercih edilmiştir. Böylece her bölümde bir bölgenin tarihî serüveni ele alınmıştır. Farklı bölgelere hâkim olan Selçuklular ve Osmanlılar ise müstakil olarak birer bölümde incelenmiştir. Kitabımız bir anlamda Müslüman Devletler/Toplumlar tarihini ele alan bir çalışma olarak düşünülebilir.

Elinizdeki çalışma, İlahiyat fakültelerinin müfredatı dikkate alınarak bir sömestrde 14 haftada okutulabilecek şekilde planlanmıştır. Ancak kitabın sadece İlahiyat fakülteleri öğrencilerinin değil, İslam tarihine ilgi duyan bütün okuyucuların yararlanabileceği bir çalışma olması için çaba harcanmıştır.

Kitap, kolektif bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Daha çok bireysel çalışma yapma alışkanlıklarımız sebebiyle ülkemizde araştırmacı sayısının fazla olduğu çalışmaları yürütmenin kolay olmadığı bilinmektedir. Buna rağmen kitaba katkıda bulunan meslektaşlarımızın

ve hocalarımızın çalışmanın takvimine uyma hususunda azami gayreti gösterdiklerini, çalışmanın bu özveriyle ortaya çıktığını ifade edelim. Çalışmaya yazar olarak katkıda bulunan Âdem Apak, Adnan Adıgüzel, Ali Aksu, Cahit Külekçi, Fatih Erkoçoğlu, Fatih Yahya Ayaz, İsmail Hakkı Göksoy, M. Hanefi Palabıyık, Osman Çetin ve Tahsin Koçyiğit hocalarımıza teşekkür ediyoruz.

Çalışmamızın tarih bilincinin inşasına mütevazı bir katkı olmasını ve daha nitelikli çalışmalarını teşvik etmesini ümit ediyoruz.

Prof. Dr. Adnan Demircan
Prof. Dr. Mehmet Azimli